

Turizmus és transzformáció

Szerkesztette:

RÉGI TAMÁS – RÁTZ TAMARA – MICHALKÓ GÁBOR

Régi Tamás – Rátz Tamara – Michalkó Gábor
(szerkesztette)

Turizmus és transzformáció

TURIZMUS AKADÉMIA 8.

Sorozat-szerkesztőbizottság:
Dr. Michalkó Gábor (főszerkesztő)
Dr. Rátz Tamara (szerkesztő)

Turizmus és transzformáció

Szerkesztette:

Régi Tamás – Rátz Tamara – Michalkó Gábor

Kodolányi János Főiskola
MTA CSFK Földrajztudományi Intézet
Magyar Földrajzi Társaság
Orosháza–Budapest, 2017

© Kodolányi János Főiskola, 2017
© MTA CSFK Földrajztudományi Intézet, 2017
© Magyar Földrajzi Társaság, 2017

A kiadvány szerzői jogi védelem alatt áll, arról másolatot készíteni
a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül tilos.
A kiadvány sokszorosítása és jogosulatlan felhasználása bűncselekmény.

ISBN: 978-615-5075-38-4
ISSN: 1786-2310

Kiadja a Kodolányi János Főiskola
Felelős kiadó: Dr. h. c. Szabó Péter Ph.D. rektor
Könyvterv és tördelés: Bonex Press Kft.

www.kodolanyi.hu • jegyzetbolt@kodolanyi.hu

Tartalom

A kötet szerzői	7
Régi Tamás – Rátz Tamara – Michalkó Gábor: Turizmus és transzformáció ...	9
1. Elméleti megközelítések	
• Régi Tamás: A turizmus és társadalmi változás kapcsolatának néhány antropológiai és szociológiai értelmezése	11
• Pusztai Bertalan: Ki a turista és mire jó nekünk? A turistatipológiáktól a késő modern társadalomkritikáig	28
• Mitev Ariel – Irimiás Anna – Michalkó Gábor: Rítusba oltott átalakulás: transzformáció a vallási turizmusban	37
2. Táj és identitás	
• Horváth Alpár: A bunkerek üzenete: a hadszínterek öröksége és a nemzeti identitás-turizmus kihívásai	53
• Mikházi Zsuzsanna: A turizmus és a tájértékek szerepe a helyi identitás erősítésében	78
• Karancsi Zoltán – Kneifel Anett – Horváth Gergely: Ihlető tájak, avagy az élmények által bekövetkező transzformáció a mártélyi holtág példáján	91
• Dancsokné Fóris Edina – Mikházi Zsuzsanna: Gyüttmentként boldogan, avagy miért lesz a turistából helyi lakos a Nivegy-völgyben?	115
3. Terek átalakulásai	
• Boros Lajos: A közterek átalakulása és a turizmus	131
• Eröss Ágnes – Galambos István – Michalkó Gábor: Emlékhely-transzformáció: a pátosz és a mindennapiság ciklikus dichotómiája a Corvin közben	150
• Barcza Attila – Pálfi Andrea – Magyar-Papp Júlia – Aubert Antal: A tér és a környezet transzformációs hatásainak vizsgálata Pécs és Sopron példáján	164
• Tömöri Mihály: Magyarországi nagyvárosok turisztikai tereinek kognitív megjelenése és „fogyasztása” felsőoktatási hallgatók körében	180
4. Örökség-transzformáció	
• Rátz Tamara – Irimiás Anna: Örökségek transzformációja: a Nagy Háború emléke a Nemzeti Vágtán	201

- Sallay Ágnes – Valánszki István – Mikházi Zsuzsanna – Dancsokné Fóris Edina – Máté Klaudia – Filepné Kovács Krisztina – Kollányi László: Határokon át – határtalanul: Átalakuló turisztikai kapcsolatok határon átnyúló világörökségi területeken 217
- Berecz Máttyás – Kiss Róbert – Csillag Tamás: Az egri vár modern kori transzformációja, múzeumból turisztikai attrakció 235

5. Szolgáltatás-átalakulások

- Magyar Márton: A szállodai animáció transzformációs viszonyai a 21. században Magyarországon 251
- Kátay Ákos: A Budapest, Firenze és Prága szállodáiban megszállt vendégek elégedetlenségének okai és következményei 267
- Boros Szilvia – Magyar Márton – Köteles Ferenc – Szemerszky Renáta – Tihanyi Benedek – Szabolcs Zsuzsa – Dömötör Zsuzsa – Ferentzi Eszter – Szabó Attila – Bárdos György – Selmecei József Csongor: A jóga transzformáló szerepe és helye a posztmodern turizmusban 286

A kötet szerzői

Aubert Antal

Pécsi Tudományegyetem

Barcza Attila

Nyugat-magyarországi Egyetem

Bárdos György

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Berecz Mátyás

Dobó István Vármúzeum

Boros Lajos

Szegedi Tudományegyetem

Boros Szilvia

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Csillag Tamás

Dobó István Vármúzeum

Dancsókné Fóris Edina

Szent István Egyetem

Dömötör Zsuzsa

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Eröss Ágnes

MTA CSFK Földrajztudományi Intézet

Ferentzi Eszter

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Filepné Kovács Krisztina

Szent István Egyetem

Galambos István

Nemzeti Emlékezet Bizottsága

Horváth Alpár

Babes-Bolyai Tudományegyetem
(Románia)

Horváth Gergely

MTA CSFK Földrajztudományi Intézet
Eötvös Loránd Tudományegyetem

Irimiás Anna

Kodolányi János Főiskola
Università di Trento (Olaszország)

Karancsi Zoltán

Szegedi Tudományegyetem

Kátay Ákos

Kodolányi János Főiskola

Kiss Róbert

I-Shou University (Tajvan)

Kneifel Anett

ORFK

Kollányi László

Szent István Egyetem

Köteles Ferenc

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Magyar Márton

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Magyar-Papp Júlia

Pécsi Tudományegyetem

Máté Klaudia

Szent István Egyetem

Michalkó Gábor

MTA CSFK Földrajztudományi Intézet
Budapesti Corvinus Egyetem

Mikházi Zsuzsanna

Szent István Egyetem

Mitev Ariel

Budapesti Corvinus Egyetem

Pálfi Andrea

Pécsi Tudományegyetem

Pusztai Bertalan

Szegedi Tudományegyetem

Rátz Tamara

Kodolányi János Főiskola

Régi Tamás

Kodolányi János Főiskola
MTA Néprajztudományi Intézet

Sallay Ágnes

Szent István Egyetem

Selmeci József Csongor

Magyar Jóga Társaság

Szabó Attila

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Szabolcs Zsuzsa

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Szemerszky Renáta

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Tihanyi Benedek

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Tömöri Mihály

Nyíregyházi Egyetem

Valánszki István

Szent István Egyetem

Ihlető tájak, avagy az élmények által bekövetkező transzformáció a mártélyi holtág példáján

Karancsi Zoltán – Kneifel Anett – Horváth Gergely

Bevezetés

Napjainkban változóban vannak a turisták igényei. A növekvő népesség, a zsúfolódó városok, a fokozódó tempójú élet és az egyre csökkenő méretű zöldfelületek miatt az emberek vonzalma a természetes tájak felé megnőtt az elmúlt évtizedekben. A turistatekintet a táj olyan jellegzetességeire irányul, amelyek a mindennapi tapasztalatoktól eltérők, vagyis ebben is a változatosságot keresik az útrakelők (Urry 2002).

A turisták sokféle módon tipizálhatók, többek között attól függően is, hogy mi gyakorol rájuk érzelmi hatást. Ez az érzelmi hatás jelentős testi és lelki átalakulással, transzformációval jár, ami többségüknél meghatározhatja a társakhoz, valamint a környezethez való érzelmi viszonyulást. A természeti értékekhez való vonzódás a turizmusnak régóta egyik meghatározó eleme, nem véletlen tehát, hogy pl. a nemzeti parkok egyre nagyobb számban jelennek meg az utazási kiállításokon és az utazási irodák kínálataiban, és hogy azok a tájak, amelyek a természeti és kulturális értékek mellett tájképi szépségeikkel is kitűnnek, előkelő szerepet kapnak a marketingtevékenységben a turizmus megjelenése óta. Az utazási irodák prospektusai, internetes oldalai utazásaikat különleges élményként igyekeznek eladni, és ebben a tájnak, illetve az azt megtestesítő, a tájakat ábrázoló képeknek különösen fontos szerepe van.

Mivel a turisták nagy része valamilyen földrajzi tájban tölti szabadidejét, a táj maga a turisztikai tevékenység színterévé válik. Minden élmény valamilyen lelki átalakulással, transzformációval jár; egyes tájak látványukkal varázsolják el az odalátogatókat és éppen tájképi értékeik miatt válnak fontos turisztikai látványossággá (Karancsi 2014). MacCannell (1976) vezette be a turisztikai látványosságok szemiotikai struktúrájába a *jelölő* fogalmát, amelynek az a célja, hogy informálja (mint pl. egy emléktábla) az adott látnivalóról, vagy éppen a látványhoz csalogassa (pl. egy brosúra vagy útifilm) a turistát, illetve segít abban is, hogy később felidézze (pl. egy fotó vagy emléktárgy) az élményt. Sőt, számos esetben maguk a jelölők készítetik a turistát az utazásra. Amikor végre a turista eljut a látványossághoz, a jelölők akkor is fontosak maradhatnak, hiszen ezekhez hasonlítja a turista a látványt, gyakran új – saját maga által készített – jelölőkkel (pl. fényképekkel) kiegészítve azokat (Culler 1981).

A látvány, vagyis a táj képe a táj alapvető része, a tájat alkotó természeti és mesterséges tényezők összessége. Azok a turisták, akik nem készülnek fel előre a látványra – rábízva magukat az utazási irodák által összeállított programsomagra – szembesülve

a látványossággal korábbi emlékképek között keresgélnek valami hasonlót, vagy ezek híján spontán megnyilatkozásokat tesznek: „Ilyen szépet még életemben nem láttam!”. Ebben az esetben a tájkép látványának lehet tisztán esztétikai hatása, valamint mélyebb, a hely szelleméből („genius loci”) adódó hatása is. Így például minden emberre különleges hatást gyakorol a híres Grand Canyon, amelynek peremén állva megpillanthatjuk a közel két kilométeres mélységben kanyargó Colorado folyót. Anélkül is, hogy ismerne a kanyon geológiai történetét, az embert lenyűgözi a természet évmilliókon át tartó munkájának eredménye, változatos formakincsével, színeivel (1. kép). Kevés ilyen méretű lepusztulási felszín található a Földön, ahol az ember valóban jelentéktelennek érezheti magát a természet óriás formái között.

1. kép A Grand Canyon
(fotó: Karancsi Zoltán)

Hazánkban is találhatunk látványos tájakat, amelyek természet- és kultúrtörténetükkel megidézik számunkra a hely szellemét. Csak példaként egyet kiválasztva: Észak-Magyarországon a Medves-vidéken egy különleges tájkép – egy bazalt csúcsra (Somos-kő) épített vár és a hozzá kapcsolódó település (2. kép) – esztétikai szépsége mellett jól jelzi a természet és a társadalom hosszú ideje tartó kölcsönhatását is.

A tájkép, mint az emberi környezet sajátos megjelenítése viszonylag későn vált jelentőssé a képzőművészetek több ezer esztendős története során. Az első dokumentálható tájképek a kínai festészetben jelentek meg a 7-8. század folyamán. Az alapvető technika akkoriban a tusfestés volt; a tusrajz a vonalak s egyúttal a fehértől a feketéig terjedő tónusok művészete, de ezenkívül a szűkszavúság, a kihagyások művészete is, amely csupán

2. kép A somoskői vár és a lábánál fekvő falu
(fotó: Karancsi Zoltán)

jelzéseket használ az élet és a természet végtelenségének kifejezésére. A geográfiai konkrétumoknál azonban fontosabb a kínai festészetnek az a vonása, amit a tájkép elnevezése – kínaiul *shan-shui-hua*, azaz *hegy-víz-kép* – rejt magában. Hegy és víz nélkül nincs kínai táj, csak a kettő együtt jelenti a tájat, s ezért ezek elmaradhatatlanok minden tájképről. A fogalmak magukban hordozzák az ellentmondásokban való gondolkozást is: a hegy a nyugalom, a változatlanóság, az örökkévalóság, az időtlenség princípiuma, míg a víz a mozgás, a változás, a pillanat és az elmúlás mozzanata ebben az ellentétpárban. Ugyanakkor formai ellentétekben is kifejeződik a különbség: a hegy az ég felé magasodó, a vertikális tényező vagy tektonikus elem – szemben a víz lefelé hulló (vízesés), illetve horizontálisan érvényesülő (folyam és tó) elemével. Ez a két ellentétes princípium és formai elv szervez képpé minden klasszikus kínai tájképet, akár függő, akár horizontális képsík keretében (Miklós 1973). Mivel a tusfestés technikája Kínából terjedt tovább, hasonló megközelítés jellemzi egyes japán festők tájképeit is (3. kép).

Európában a 17. században indult el hódító útjára a tájképfestészet. A németalföldi mesterek képein háttérbe szorulnak, illetve teljesen eltűnnek a figurális elemek, ők már önálló művészeti alkotássá teszik a tájképet (Karancsi–Hann 2006). A szó igazi értelmében vett tájkép megteremtője Jacob van Ruisdael, aki a holland táj változékony szépségeinek (4. kép) legnagyobb felfedezője volt.

A legnagyobb népszerűsége a 17. századi tájképfestők tettek szert. Közülük is kiemelkedett a Rómában letelepedett francia Claude Lorrain (1600–1682). A korai Grand Tour – a társadalmi felső osztályokból származók hagyományos európai utazása – végcélja az

3. kép *Sesshū Tōyō*:
Tájkép (1495).
Tusfestés papíron (Ito, N. et.
al. 1980)

antik kultúra földje, a napfényes Itália volt, ahol aki tehetett, vásárolt a képeiből és ezekkel tért vissza hazájába. A Claude Lorrain-i tájkép – amit a kor művészetében betöltött jelentős szerepe miatt gyakran a keresztnevéből származtatott claude-i tájképként említik – legtöbbször antik (esetleg bibliai) jelenetet ábrázol, bár az előtér alakjai általában kevésbé hangsúlyosak, mint a perspektíva, a táj szerkezete, a levegő és a nap hatásának meleg szín- és tónusvilága. Lorrain, hasonlóan a tájképfestők további nemzedékeihez, műteremben festett, és bár az olasz táj kétségtelenül nagy hatással volt rá, a tájképei mindig idealizált, stilizált tájat ábrázolnak. A claude-i tájkép Angliában a 18. század második felében az egyik legfontosabb ízlésformáló erővé vált (Barrell 1972, Karancsi 2009).

4. kép *Jacob van Ruisdael: Wijk szélmalom, (1670)*
(https://hu.wikipedia.org/wiki/Jacob_van_Ruisdael)

A táj ábrázolása és annak a nézőre gyakorolt hatása tehát időben jelentősen változott. Jelen tanulmányunkban – amelynek alapját egy korábbi szakdolgozat (Kneifel 2009) anyaga képezi – a számos műalkotást ihlető, védett területként mára fontos rekreációs célponttá is vált mártélyi tájat vizsgáltuk abból a nézőpontból, hogy milyen hatást gyakorol a táj látványa a művészre, a művészi transzformáció során hogyan alakul át a tájkép a vásznon kétdimenziós személyes művészi térré. A táj megismerésének sajátos formája, amikor egy művészi élményt nyújtó alkotáson keresztül válik vonzóvá egy táj, a befogadó sajátos lelki átalakulása révén, ami végül akár el is vezethet a személyes tapasztalásig, az utazás és felfedezés élményéig. Ez adja a festői tájak igazi vonzerejét és egyúttal a művészi megjelenítés fontosságát.

Konkrét kutatási célunk a mártélyi holtágról – amely immár több mint egy évszázada szolgált tematikát vásárhelyi és más, a városhoz kötődő képzőművészeknek, festőknek, grafikusoknak, sőt az utóbbi évtizedekben a fotósoknak is – készült művészeti alkotások adatbázisba rendezése mellett a képek tartalmi elemzése, valamint a beazonosítható nézőpontok térképi megjelenítése volt. Ezáltal egy tájpreferencia-térképet hoztunk létre, amelyen kirajzolódtak a legtöbb művész által megörökített, legszebbnek tartott tájrészek helyei.

A kedvelt helyek figyelembevételével terveztük meg egy tájesztétikai tanösvény megállóhelyeit is, az ott kihelyezésre kerülő tájékoztató táblákkal együtt. A tájképi szépség miatt ideérkező turisták ezáltal informálódhatnak arról, hogy mely művészeket inspirált a mártélyi táj.

Az adatbázisba került realista festmények, grafikák, fényképek alkalmasak a tájváltás nyomon követésére, valamint történeti dokumentumokkal, térképekkel kiegészítve tájtörténeti kutatásokhoz is felhasználhatók. Hiszen a táj az egyre erősödő emberi tevékenység következtében változik, ami a környezet transzformációjaként is értelmezhető.

1. A kutatás helyszíne: a Mártélyi Tájvédelmi Körzet

A holtágak sajátosan magyar tájlelkek, amelyek a Tisza-szabályozások óta őrzik az egykori tiszai ártér maradványait. A holtág elnevezés arra is utal, hogy a folyó ezen szakaszainak levágásával már nem volt társadalmi-gazdasági igény a további hasznosításukhoz (Pálfai 1994). Az Alföld ősi, ármentesítés előtti vadregényes vízi világának hangulatát idézik, valamint élőviláguk természetvédelmi szempontból is kiemelkedően értékes. A holtágak egyedülálló tájképi értéket képviselnek, tájesztétikailag igen jelentősek.

Ilyen értéket képvisel a jelen vizsgálat mintaterülete, a Mártélyi Tájvédelmi Körzetben található két holtág is, melyek az elmúlt évszázad során a képzőművészek igen kedvelt alkotóhelyévé váltak. Mártély emellett üdülőterület is, melyet elsősorban a környező lakosság használ rekreációs céllal. A település kultúrtörténeti emlékekben gazdag és az egykori Tisza-szabályozás „szabadtéri múzeuma” (Duhay 2003), a szabályozások óta őrzi természetközeli állapotát. A táj festői szépsége a szabályozásokat követően felkeltette az emberek, főként a képzőművészek érdeklődését. Ennek köszönhetően a területről nagyszámú ábrázolás készült, amelyek alkalmasak tájesztétikai elemzések elvégzésére.

A 2232 hektáros területet (Tihany és Badacsony után) az ország harmadik tájvédelmi körzeteként a Tisza bal parti hullámtérében hozták létre a 207-209-es folyamkilométer közti szakaszon. Az 1971-ben védetté nyilvánított területen a védelem alá helyezés legfontosabb célja folyószabályozás által kialakult sajátos magyar táj, a hullámtér egy része megőrzése volt, továbbá a századfordulós ártéri tájkép konzerválása, a gazdag növény- és állatvilág megőrzése, valamint az őszi-tavaszi madárvonulás résztvevőinek védelme (Balázs 1996). A hódmezővásárhelyi tanács kezdeményezte a védelmet, a helyi vadásztársaság javaslatára (Dweikné 2002). A terület a Tisza hullámtérében fekszik, ezért a vízjárás alapvetően meghatározza a körzet környezeti állapotát.

A terület az eupannon flóratartományhoz tartozik, ősi növénytakarója erdős sztyepp (Herczeg–Kruszlicz 2000). A vízi élettér legjellemzőbb fajai: az ecsetpázsitos-, pálinkafüves mocsárrét, a sulyom, a békatutaj, a rucaöröm, különböző békaszőlők és a vízidara. Az eredeti ártéri növényzet uralkodó társulásai, a fehér fűz, szürke és fehér nyár elegyes erdők található a magasabb fekvésű helyeken, amint az ma is látható; közéjük kocsányos tölgyeket telepítettek az 1950-es években (Sterbetz 1976). A fehér füzetek a '80-as évek végéig „botolták”, azaz a fák koronáját visszavágták. A behurcolt invazív fajok – amerikai kőris, zöld kőris és gyalogakác – egyre nagyobb területet hódítanak el az őshonos fajok-

tól. A helyenként előforduló ostorfák, jegenyenyarak és lepényfák az egykori birtokok határait jelzik. A 80-100 éves nyárasok, füzesek vízszabályozás korabeliek, a fiatalabb nemes nyárasokat a II. világháború után telepítették. A területen nagyon fontos a tájkép megőrzése, fakivágás is csak engedéllyel történhet (Balázs 1996).

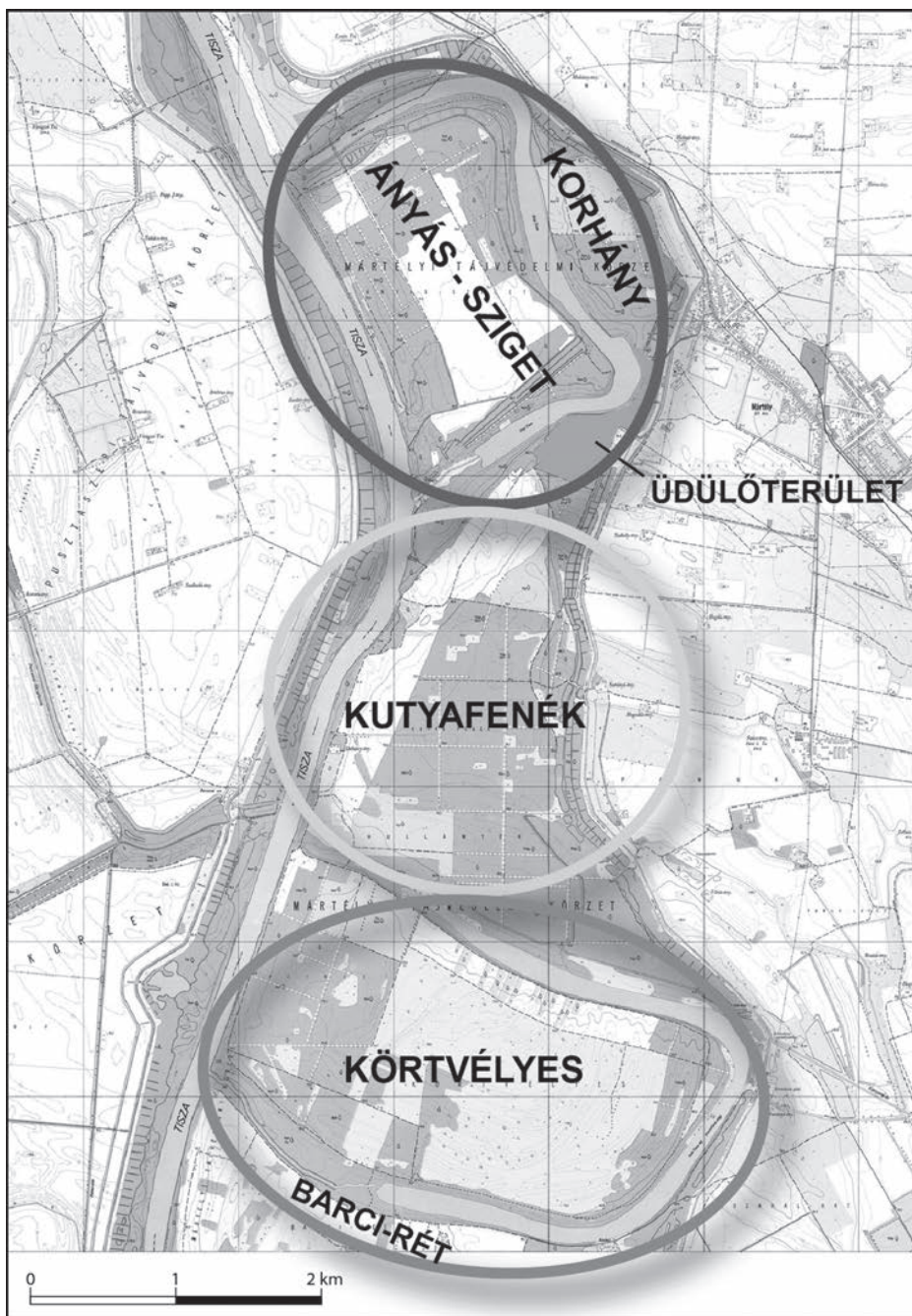
A tájvédelmi körzetnek nagyon gazdag a madárvilága. Az utóbbi években, a Barci-réten kialakult egy vegyes gémtelep: kiskócsag-, üstökösgém-, bakcsó-, vörösgém- és szürkegém-állománnyal. Ezek a madarak csak áradásos évben költenek. A körtvélyesi holtág területe a nagyon ritka, környezetigényes fekete gólyák rendszeres átvonulási helye. Odúlakó madarak is nagyszámban találhatóak a körzetben: a szécinege, a seregély, a fekete harkály, és a zöld küllő a legjellemzőbbek. A legfeltettebb fészkelők közt találjuk a réti sast, a barna kányát és a macskabaglyot (Sterbetz 1976).

A körzet 1979 óta tartozik a Ramsari Egyezmény hatálya alá, amely a Nemzetközi Jelentőségű Vadvizek Jegyzéke. A Tisza szabályozása jellegzetes, egyéni vonásokban gazdag környezetet alakított ki a töltések és a folyó közti hullámtéri szakaszon. A tájvédelmi körzet határai: északról és keletről az árvízvédelmi töltés, délről a Hódmezővásárhelyről kivezető, úgynevezett régi szegedi út hullámtéri szakasza, nyugatról pedig a Tisza. A területen két morotva található, a mártélyi és a Körtvélyes. A mártélyi holtág az 1889-1892 közt végzett Tisza-szabályozás során alakult ki a folyó 86. számú átvágásával, Mártély községtől északnyugatra, míg a körtvélyesi holtág a Tisza 87. számú átmetszésével született 1862-1887 közt. Mindkét holtág a Tisza bal parti hullámterében található, és a Mártélyi Tájvédelmi Körzet része (Pálfi 2001).

A terület három zónára tagolható a védelmi funkció és a látogathatóság szempontjából (1. ábra). Északi harmada a mártélyi holtággal övezett Ányás-sziget, a holtág partvonalán az 1920-as évek óta meglévő, keskeny sávban húzódó üdülőterület, a strand és a gát menti Korhány. A különleges tájképi értékek miatt ezen a részen elsősorban az idegenforgalom szolgálatában áll a tájvédelem. Délre az úgynevezett Kutya-fenéki-hullámtér egy átmeneti zónát képez az idegenforgalmi és a háborítatlanságot igénylő védett terület között, ezért itt a természetközeli állapot kialakítása a természetvédelem célja. A terület déli harmada a Körtvélyes-holtág és a Barci-rét. Az itt található jelentős élőhelyek (fészkelőhelyek) zavarását elkerülendő, kizárólag engedéllyel látogatható a holtág ezen része.

Az elmúlt években ismét megnövekedett kérészállomány a körzettel határos Tisza-szakaszon. A tiszavirág évi egyszeri szaporodása nagy látványosság napjainkban, mivel a kifejlett példányok csupán néhány óráig élnek. A területen vidrák is élnek, amelyek fokozottan védettek. A körzet 1947 óta a Madártani Intézet egyik állandó kutatóterülete. A kutatások a körzetben majdnem 40 halfajt, több mint 30 emlőst, és megközelítőleg 250 fészkelő és átvonuláskor észlelt madarat regisztráltak (Sterbetz 1976). A területen intenzív horgászat folyik. A halászati hasznosítás megszűnése után a hódmezővásárhelyi Dolgozók Horgász Egyesület vette át a halgazdálkodást. Haltelepítéseket, ivadékmentési akciókat és szelektáló halászatokat szerveznek, hogy fenntartsák és fejlesszék a holtág halfaunáját (www.martely.hu).

A mártélyi holtág festői szépségét a 20. század eleji művészek is felfedezték. Elsőként Tornyai János (1869–1936) és Endre Béla (1870–1928) festőművészek alkottak a területen. Tornyai János, az alföldi realista festőiskola megalapítója már gyerekkorában is kijárt

1. ábra A Mártélyi Természetvédelmi Terület védelmi zónái
(1 : 10 000 topográfiai térkép alapján szerk. Karancsi Z. 2015)

a Tiszához rajzolni; a szabadban szeretett alkotni, ezért 1911-től 10 éven át Mártélyon élt és egy töltes melletti házban rendezkedett be. Endre Béla Hódmezővásárhelyen élt és általában Mártélyon töltötte az év egy részét. Később több neves alkotóművész is rendszeresen látogatta a területet. Rudnay Gyula évekig minden nyáron Mártélyon alkotott tanítványaival. 1957-ben hivatalosan is megalakult a művésztelep a Képzőművészeti Alap alkotóházaként (Herczeg – Kruzslicz 2000). A művészeti iskola az alapítás óta folyamatosan működik, folytatva az alföldi iskola realista hagyományait. 1965-ben Füstös Zoltán kezdeményezésére az alkotó fiatalok számára, hozták létre a mártélyi Ifjúsági Képzőművészeti Tábor (Kruzslicz 2006). Az intézmény jelenleg Mártélyi Képzőművészeti Szabadiskola néven szerepel, vezetője Bányai Béla, és minden év augusztusában neves szegedi és hódmezővásárhelyi képzőművészek vezetésével működik.

2. Kutatási eredmények

2.1. ADATBÁZIS KIALAKÍTÁSA

Az elemzés első lépéseként, a térséggel foglalkozó történeti jellegű, múzeumokban és levéltárakban fellelhető forrásanyagokat igyekeztünk a lehető legteljesebb mértékben összegyűjteni. Az Internet felhasználásával további fényképeket, festményeket és képeslapokat (pontosabban azok reprodukcióit) sikerült beszerezni galériáktól, aukciós és különböző művészeti jellegű honlapokról. Így a 19. század végétől egészen napjainkig rendelkezésünkre áll a területről készült 251 darab festmény és grafika, 63 darab fénykép és 17 darab képeslap. A forrásanyagokból a Microsoft Excel program felhasználásával adatbázist készítettünk, amely tartalmazza az összegyűjtött képeket és a hozzájuk tartozó adatokat. Ez a dokumentum három munkalapot tartalmaz, amelyben a háromféle – festmény, fénykép, képeslap – forrásanyag képei található meg különválogatva.

A tájlesztétkai és tájváltozás-elemzésekhez a realista stílusú festmények a leginkább felhasználhatók, így főként ezek kerültek összegyűjtésre. A festmény-adatbázis (2., 3. ábra) tartalmazza az alkotás készítésének évét, a festő nevét, a kép címét, technikáját, méretét, a festő főbb életrajzi adatait, valamint a képek elérhetőségét.

Az eredeti festmények nagy része aukciós galériákból származik, továbbá a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumból, valamint a szegedi és vásárhelyi tárlatok – amelyeket a 19. század eleje óta minden évben megrendeztek – anyagából. Kerültek még képek az adatbázisba az említett Szabadiskola alkotásaiból és különböző kiállítási katalógusokból is. A 251 darab festmény az 1910-es évektől napjainkig ábrázolja a területet.

A fényképeket tartalmazó adatbázishoz az archív felvételek legnagyobb többsége a Csongrád megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Kirendeltségéről származik, valamint a területről megjelent könyvekből, napilapokból, amelyek különböző korokban ábrázolják a holtágot. A mai fényképek többsége turisztikai ajánlatokból való, ill. kortárs dél-alföldi művészek felvételei.

Megvizsgáltuk, hogy milyen képi ábrázolásokat listáz ki egy internetes kereső oldal, ha a „Mártély” szót írjuk be keresési feltételként; ezeket a fényképfelvételeket is összegyűjtöttük, mivel jó áttekintést adnak arról, melyek a ma kedvelt témák. A napjainkban

33. Toronyai János (1869–1936): Őszi fák
1910-es évek (1911–1920 közt)
Olaj, karton – 48x36 cm
http://www.axioart.com/index.php?op=live_item&id=91348
(Független Műkereskedelmi oldal)
34. Toronyai János (1869–1936): Alkonyi táj
1910-es évek (1911–1920 közt)
Olaj, vászon – 49x36 cm
http://www.axioart.com/index.php?op=live_item&id=44406
(Független Műkereskedelmi oldal)
35. Toronyai János (1869–1936): Vihar az Alföldön
1910-es évek
Olaj, karton – 52x41,5 cm
<http://www.kieselbach.hu/m-12542>
(Kieselbach Galéria és Aukciósház)
36. Toronyai János (1869–1936): Tél
1910-es évek (1911–1920 közt)
Olaj, karton – 48x36 cm
<http://www.kieselbach.hu/m-13890>
(Kieselbach Galéria és Aukciósház)

2. ábra A korai festményeket tartalmazó adatbázis részlete Toronyai János képeivel
(szerk. Kneifel–Karancsi 2015)

209. Mucsi Zoltán (1970–): Tiszán
20. sz. végétől napjainkig
Olaj, fa – 60x40 cm
http://www.szekelygaleria.hu/foto/1227017331_1.jpg
(Székely Galéria)
210. id. Lelkes István (1908–2000): cím nélkül
20. század második fele
<http://www.nlvk.hu/hek/alkotok/6.jpg>
(Német László Városi Könyvtár,
Hódmezővásárhely
– Vásárhelyi alkotók munkáiból)
1961-től Hódmezővásárhelyen élt.
211. Palásti Renáta (1978–): Mártély
2008
Olaj, farost – 45x30 cm
http://www.kepafalon.hu/uploads/610/11054_303638.jpg
(KÉP A FALON festőművészeti portál)
212. Hornyik Zoltán (1960–): Párás reggel
20. sz. végétől napjainkig
Olaj, vászon – 80x60 cm
<http://www.hajdustart.hu/hornyik/kepek/parasreggel1.jpg>
(a festő honlapja)
1987-ben és 1997-ben elnyerte a
Mártélyi Szabadiskola különdíját.

3. ábra Az adatbázis újabb festményeket tartalmazó részlete
(szerk. Kneifel A.–Karancsi Z. 2015)

készült nagyszámú felvétel közül csak azon nagy látószögű felvételeket gyűjtöttük össze, melyek a holtág beazonosítható részéről készültek, mivel csak így használhatók fel tájész-tétikai elemzéshez. A fotó-adatbázis tartalmazza a kép készítőjét, címét, a készítés évét és a kép elérhetőségét (4. ábra).

48.

Idill, és a munka, ami mögötte van
2008

<http://www.fotohaz.hu/fotoarena/data/503/15744idill444-med.jpg>
(FOTÓHÁZ FotóAréna - Fotógaléria és fórum)

49.

Befagyott a holtág
2005

http://www.fotohaz.hu/fotoarena/data/531/2350M_rt_ly170-med.jpg
(FOTÓHÁZ FotóAréna - Fotógaléria és fórum)

50.

Mártélyi tél 2004
2004

http://www.fotohaz.hu/fotoarena/data/529/1451D_lut_n_foltered.jpg
(FOTÓHÁZ FotóAréna - Fotógaléria és fórum)

51.

Mártély
2008

http://www.fotohaz.hu/fotoarena/data/503/4444IMG_4836-2-med.jpg
(FOTÓHÁZ FotóAréna - Fotógaléria és fórum)

52.

Mártély
2008 június

http://www.fotohaz.hu/fotoarena/data/531/13434m_rt_ly_053-med.jpg
(FOTÓHÁZ FotóAréna - Fotógaléria és fórum)

4. ábra A fotókat tartalmazó adatbázis részlete
(szerk. Kneifel–Karancsi 2015)

A képeslapok (amelyek a táj „eladásának” fontos eszközei) egy része az Országos Széchenyi Könyvtár Kisnyomtatványtárából származik; azokat a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár tette nyilvánossá, „Vásárhelyi veduták” című internetes galériáján. További képeslapokat sikerült beszerezni a Csongrád megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Kirendeltségéről, képeslapgyűjtő katalógusokból és internetes árvereses oldalakról. A képeslap-adatbázis tartalmazza a képeslap címét, a kiadás évét, a kiadó nevét, a kép elérhetőségét, illetve a kép hátoldalát is (5. ábra).

1. Várady Gyula egyik tiszai tájfestője
kiadó: Grossmann Benedek utóda
é.n.
in: Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve
- Helytörténeti tanulmányok 2007 Máyer Nyomda és
Könyvkiadó
2. Halászkunyhó Körtvéyesnél
kiadó: Grossmann Benedek utóda
é.n.
in: Kruzslicz István Gábor - Máyer Jenő: Hódmező-
vásárhely régi képes levelezőlapokon
Máyer Nyomda és Könyvkiadó, Budapest 2000
3. Tiszai halászhók Nagyhalóval halásztak a Tiszán
a századfordulón
A tiszai életkép Várady Gyula felvétele
1903 és 1907 között készült
kiadó: Grossmann Benedek utóda 1904
in: Kruzslicz István Gábor - Máyer Jenő: Hódmező-
vásárhely régi képes levelezőlapokon
Máyer Nyomda és Könyvkiadó, Budapest 1999
[http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/
index.phtml?id=002170](http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=002170)
<http://www.nlvk.hu/vedutak/kepeslapok/>
4. Üdvözlét Mártélyról: Vasút-utca
20. század eleje
from: levéltár

5. ábra A képeslapokat tartalmazó adatbázis részlete
(szerk. Kneifel–Karancsi 2015)

Az 1920-as évektől napjainkig minden évtizedre sikerült fényképes ábrázolást találni (ebben a képeslapok is benne vannak). A legkorábbi ábrázolás a területről egy 1870-ből származó képeslap (Balázs 1996).

2.2. MOTÍVUMELEMZÉS

2.2.1. Festmények motívumelemzése

Az adatbázisba bekerült 49 művész 251 festménye, illetve grafikája alapján méltán nevezhető Mártély a festők és grafikusok paradicsomának. A területről készült alkotások közül 83 kép nagy látószögben ábrázolja a tájat, 69 pedig kisebb részleteket (például vízben korhadó fák, csónakok) jelenít meg. A körtvélyesi holtágról csupán 3 festményt találtunk. A további motívumokat (képi elemeket) az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat A festmények témái, ábrázolt objektumai

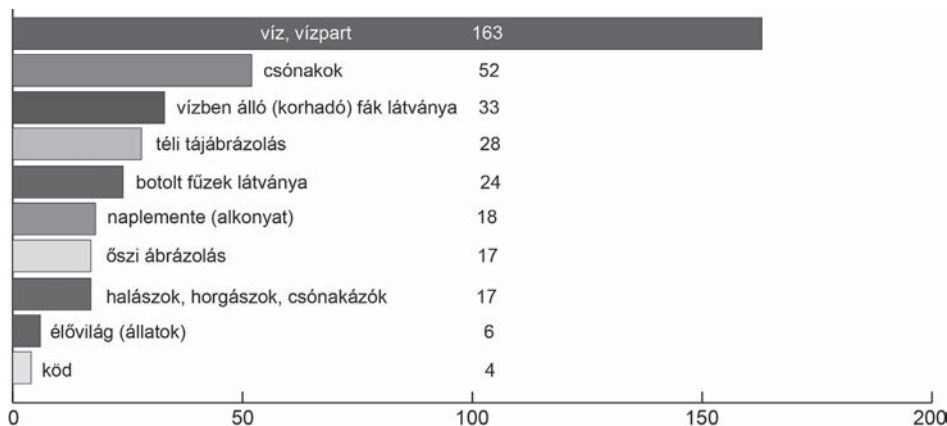
Természeti táj	218
mártélyi holtág nagylátószögű ábrázolása	83
mártélyi holtág kisebb részlete	69
körtvélyesi holtág	3
erdő	27
puszta, művelt terület	19
töltés	9
mártélyi csatorna	6
árvízzel elöntött táj	2
Épített környezet	33
mártélyi épületek	11
tanya	14
üdülő	2
malom	3
gémeskút	2
festők dombja	1

Szerk.: Karancsi 2015.

A meghatározó tájképi elemek vizsgálata során kitűnik, hogy az alkotások legnagyobb része a természeti környezetet ábrázolja; azon belül a legnagyobb számban (163) a víz és a vízparti motívumok jelennek meg. Nem meglepő módon jelentős a csónakok, valamint a vízben álló látványos fák, az évszakos és napszakos fények, színek megjelenése a festményeken. A festményeken megjelenő legkedveltebb témák (preferenciák) körét a 6. ábra diagramja mutatja.

Ha a száz éves múltra visszatekintő Mártély községet, a holtágot és környékét ábrázoló tájfestményeket tekintjük, két csoportra oszthatók a képek. Éles határ nem húzható meg, de a 20. század eleji ábrázolásokon még ritkábban fordulnak elő a csónakok és a korhadó fák, ezeket az elemeket a korai festők még nem részesítették előnyben. Akkoriban

a képekre még elsősorban a holtág nagyobb részleteinek ábrázolása jellemző, sok a mártélyi pusztáról készült és az erdőt (Korhány területe) ábrázoló kép. A századvégi ábrázolásokon viszont előtérbe kerülnek a természetközeli ábrázolások, sok képen megjelennek az eutrofizáció jelei is, mint tájfestészeti elemek, melyek bizonyítják a holtág megváltozott állapotát. Érdekes módon – a képeslapokkal és fényképekkel ellentétben – a festményeken egyáltalán nem jelenik meg az üdülőterület és a strand a fürdőzőkkel.

6. ábra A festményeken megjelenő uralkodó képi elemek
(szerk. Karancsi 2015)

2.2.2. Fotók és képeslapok motívumelemzése

A fényképek (képeslapok) fontos kordokumentumok, amelyek alkalmasak lehetnek a táj változásának nyomon követésére is. A képeslapok ezen túl még reklámfunkcióval is rendelkeznek, hiszen a táj „eladását” segítik, a készítőik által legfontosabbnak ítélt természeti vagy kultúrtörténeti értékek megjelenítése által (Karancsi et. al. 2008, 2009, Karancsi–Kiss 2008). Ez a funkció, illetve maga a képeslap is napjaink informatikai forradalma következtében egyre inkább háttérbe szorul. Az összes képeslap fotó-típusú, egyképes vagy mozaikos elrendezésű. Gyakran ugyanaz a kép többször is megjelenik különböző képeslapokon, ezért minden fotót csak egyszer vettünk figyelembe az értékelésnél. Az adatbázisba került 63 fényképfelvétel és 17 képeslap (rajtuk a mozaikos képeslapok következtében 22 fotó) motívumelemzését együtt végeztük el. Egy képen gyakran több motívumot is meghatározóként értékeltünk, ezért lett több a motívumok összege a képek számánál. Két időszakra bontva megvizsgáltuk, hogy mit tartottak fontosnak megjeleníteni a fényképeken, illetve hogy változott-e a kedvelt témák köre az idő múlásával. A vizsgálat eredményét a 2. táblázat, valamint a 7. és a 8. ábra mutatja.

A két időszakra szétválogatott fényképek számának megoszlása 19 és 44, vagyis nagyjából dupla annyi felvételt találtunk az 1950-es évek utáni időszakból, ami nem volt számunkra meglepetés. A képeslapok esetében ez az arány 8 (12 képpel) és 8 (10 képpel) volt. Természetesen ennél lényegesen magasabb volt a témák, illetve a domináns képi elemek száma. Az eltérő képszám miatt csupán az arányokat érdemes figyelembe venni az értékelésnél.

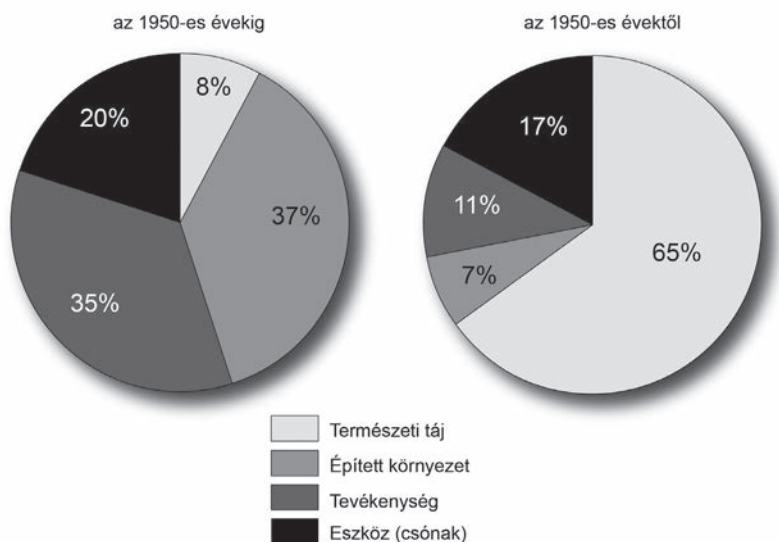
Összesítve a képek uralkodó elemeit egyértelműen megállapítható a természet túlsúlya, azon belül is a holtág meghatározó szerepe. Gyakoriságban – mennyiségileg jelentősen lemaradva – másodikiként az épített környezet következik. Fontos szerepet kapnak még a különböző tevékenységek, kiemelve a halászatot, valamint a holtág legfontosabb eszköze, a 23 képen is megjelenő csónak.

A kördiagramokon (7. ábra) jól látható, hogy a holtág természeti értéként való ábrázolásának aránya mennyire megnőtt a század eleji képek arányához képest. Ugyanakkor az épített környezet jelentősen visszaszorult a megjelenített elemek között. Megállapítható, hogy az 1950-es évekig a turizmus (strand, fürdőzők megjelenítése), valamint a gazdasági hasznosítás (az ábrázolások 25%-a a halászkőről készült) voltak az ábrázolások legkedveltebb témakörei, míg napjainkhoz közeledve a terület természeti értéként való megjelenítése jellemzőbb (ez talán a természetvédelem erősödésének is köszönhető, hiszen a térség 1971-től tájvédelmi körzet). Az 1950-es évektől napjainkig többször is feltűnik a strand, a fürdőzők és az üdülőterület. Ez bizonyítja a terület máig fennálló turisztikai vonzerejét. A képeslapok felén Mártély nem jelenik meg önállóan, hanem csak Hódmezővásárhellyel együtt a mozaikos képeslapokon. A legfontosabb eszköz, a táj jelképévé vált csónak mindkét időszakban nagyjából azonos hangsúlyt kapott a képeken.

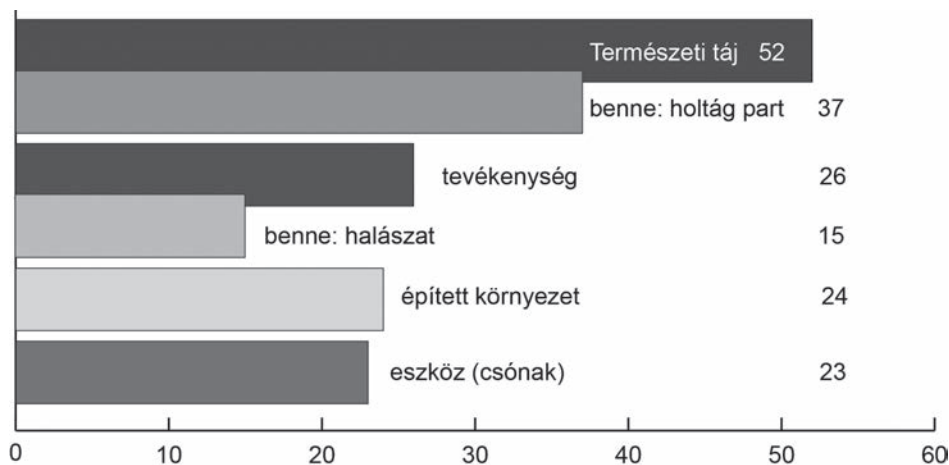
2. táblázat A fotókon és a képeslapokon szereplő témák és képi elemek

1950-es évekig		1950-es évektől	
Természeti táj	4	Természeti táj	48
mártélyi holtág partja	2	mártélyi holtág partja	35
erdő	2	téli holtág-part	5
		vízben álló fa	6
		ködös tájkép	1
		árvízrel elöntött táj	1
Épített környezet	19	Épített környezet	5
mártélyi épületek	9	mártélyi épületek	1
mártélyi látkép	2	malom	1
halászkunyhó	4	festők dombja	1
malom	3	festők színpada	2
gémeskút	1		
Tevékenység	18	Tevékenység	8
halászat	12	halászat	3
csónakázás	2	csónakázás	2
fürdőzés	2	fürdőzés	3
kubikolás	1		
lovas szánózás	1		
Eszköz	10	Eszköz	13
csónak	10	csónak	13
Összes	51	Összes	74

Szerk.: Karancsi 2015.

7. ábra A korai és az 1950-es évek utáni fotókon és képeslapokon szereplő témák arányai (szerk. Karancsi 2015).

8. ábra A fényképek (képeslapok) uralkodó képi elemei (szerk. Karancsi 2015)

2.3. AZ ALKOTÁSOK BEAZONOSÍTÁSA

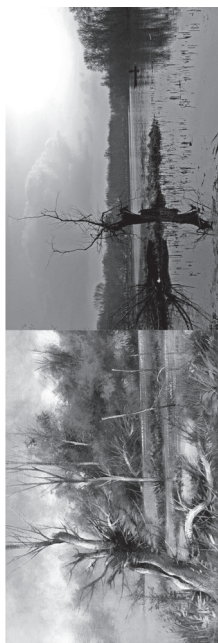
A területről készült alkotások elemzése után következett azok pontos helyszínének beazonosítása. A rendelkezésünkre álló 251 festmény, 63 fotó és 17 képeslap közül sikerült 156 festményt, 55 fényképet és mind a 17 képeslapot beazonosítani. A beazonosított alkotásokat igyekeztünk hasonló nézőpontból újrafényképezni. Ezeket a fényképeket a nekik megfelelő festmények mellé helyeztük az adatbázisban, illetve ugyanezt tettük az

adatbázisban található fotókkal is, amelyek beazonosítás után akár a festményekhez is hozzárendelhetővé váltak. Így sikerült egy „régén és most” párhuzamos képsort (9. ábra) állítottunk össze, amely jól felhasználható tájváltozás-vizsgálatokhoz is.

saját felvétel

109. Mráz János (1950–): Mártélyi kanyar
20. század végétől napjainkig
<http://www.festomuvesz.hu/mraz/mraz.htm>
(Kortárs Magyar Festőművészek portál)

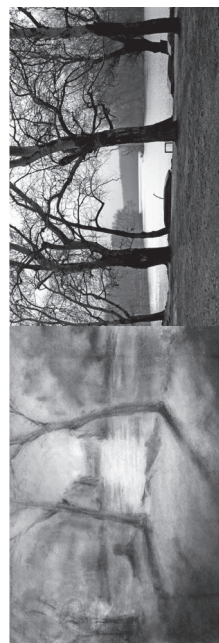
111. Mráz János (1950–): Vizi világ
20. század végétől napjainkig
<http://www.festomuvesz.hu/mraz/mraz.htm>
(Kortárs Magyar Festőművészek portál)

saját felvétel

113. Kajári Gyula (1926–1995): Lemenő nap; 1979
pasztel-papír, 50x35 cm
http://www.visuart.hu/index_2.php?tartalom_id=9&azonosito=xx_kajari_gyula&sorszam=438&id=festmeny&PHPSESSID=6113660e4868b3f6a4310242b563f240
(Visuart Galéria – XX. századi archívum)

saját felvétel

114. Göbölös Mihály (1977–): Ragyogás
2000 körül
60x45 cm
http://www.promenad.hu/_KEPEK/_NAPIKEPEK/normal_aukcio5.jpg
(Jótekonysági képaució a Mártélyi Képzőművész Tábor újjáépítéséhez)

9. ábra A festmények és a beazonosított helyszíneken készült fotópárok
(szerk. Kneifel–Karancsi 2015).

A nem beazonosítható képek nagy része a település határában lévő, többnyire ma már nem létező tanyákat, a mártélyi csatorna részletét, gémeskutakat, illetve a holtág valamely túl kicsiny részletét ábrázolja. Nehézséget okozott a művészi szubjektivitás is, ami bizonyos esetben szintén megakadályozta a pontos helyszín beazonosítását. Mindezen nehézségek ellenére az adatbázisban szereplő alkotások közel 70%-át sikerült beazonosítani.

A következő feladat a beazonosított helyszínek térképre helyezése volt, így megkaptuk a művészek által kedvelt helyszíneket. A művészek alkotásait Adobe Photoshop program segítségével külön rétegekben helyeztük a térképre, így külön-külön is megjeleníthető az egy festőhöz tartozó képek helyszíne (10. ábra). Az elkészült térkép jól kirajzolja a mártélyi holtág déli kanyarulatát, amely ezért a leglátogatottabb helyszíne a mártélyi művészeknek.

10. ábra Beazonosított egykori állásponatok, ahonnan a festők képeiket készítették (szerk. Kneifel–Karancsi 2015).

2.4. TÁJESZTÉTIKAI TANÖSVÉNY TERVEZÉSE

A művészek figyelme által kitüntetett mártélyi holtág déli kanyarulata ma is a leglátogatottabb része a területnek. Itt épültek az üdülők és a hozzájuk kapcsolódó éttermek, kávézók is, amelyek azonban csak a nyári főszezonban üzemelnek.

Ahhoz, hogy kutatási eredményeink mind szélesebb körben hasznosuljanak, tervezünk egy tájlesztéti tanösvényt is, amelynek mind az öt kitáblázott állomása a kanyarulatban lett kijelölve. A táblák a helyi festők alkotásaival illusztrálva mutatják be a sajátos ártéri növényvilágot, az ember és a természet kapcsolatát, a napszakok és az évszakok szerepét a tájkép változásában, a víz arculatának jelentőségét a táji elemek megsokszorozódásában (11. ábra), ezen túl összefoglalják a tájlesztés eredetét és a tájképi élményt pozitívan meghatározó elemeket, amelyek közül legfontosabbak a változatosság és a ter-

mészetesség. Táblák mutatják be a holtág festők általi felfedezését, a – főleg vásárhelyi – festők stílusát, az úgynevezett „alföldi iskola” romantikus realizmusát, a tájképi elemként a holtág jelképévé vált csónakokat, valamint a terület mai, e varázslatos táj megőrzésében fontos szerepet játszó hasznosítását.

TÁJESZTÉTIKAI TANÖSVÉNY - ÉV SZAKOK **2. állomás**

Kovács Mária - Reggel a vízen

Az időjárás befolyásolja a fényviszonyokat, kontrasztokat, színeket és azok intenzitását. A táj megjelenése évszakonként is különböző.

Mártély 2008 októberében

Sok alkotóművészt inspirált ez a pont, melyet egyesek még évszakonként is megfestettek.

Az ember alapvető esztétikai igénye a vizuális változatosság. A tükröződés egy vízfelületekhez kapcsolódó jelenség, mely révén nő az embert érő vizuális ingerek száma és akár vízszintes szimmetria is kialakulhat.

Mész János - Mártélyi kanyar

Mész János - Befagyott holtág

11. ábra A tervezett tájesztétikai tanösvény 2. állomásának táblája (szerk. Kneifel–Karancsi 2015).

2.5. A MÁRTÉLYI HOLTÁG TERÜLETHASZNOSÍTÁSA VÁLTOZÁSÁNAK ELEMZÉSE A TERÜLETRŐL KÉSZÜLT FOTÓK ALAPJÁN

A tájesztétikai elemzésekhez felhasznált képi ábrázolások (realista tájfestmények, fényképek, képeslapok) egy terület változásainak meghatározásához, egykori tájképének rekonstrukciójához is felhasználhatók. A festők képeiken a táj szépségét emelik ki, csakúgy, mint a képeslapok is, amelyekre a képeket úgy válogatják ki, hogy lehetőleg „eladják” a tájat, miáltal persze egyfajta reklámhordozó eszközökké is válnak.

Az összes képi forrásanyagot négy csoportra osztottuk aszerint, hogy mely ábrázolásokon hogyan változott a holtág, illetve milyen tájképi elemek kerültek előtérbe. Ezek alapján négy korszak különíthető el, amelyeket négy fényképpel illusztrálunk.

- a) A szabályozások után a területhasználat megváltozott, a halászat intenzitása csökkent, hullámtéri gyümölcsösök váltak jellemzővé, de ez egyáltalán nem jelenik meg a képeken. Ebből a korszakból egyetlen képeslap áll rendelkezésünkre, 1870-ből, amely a Zsiga-dombot ábrázolja (12. ábra).
- b) A 20. század elején természetjárók, kirándulók, művészek fedezték fel a tájat. A strandot és fürdőzőket ábrázoló képeslapok szerint aktív közösségi élet zajlott a területen

(13. ábra). Mindezt már az 1920-as évektől Hódmezővásárhelyről ide közlekedő fürdővonat megléte is igazolja.

- c) Az 1950-1980 közötti években már kialakult az üdülőterület, és előtérbe került a terület – mint strand és mint természeti táj – reklámozása. Éles határvonal húzható 1971-

12. ábra A Zsiga-dombot ábrázoló 1870-ből származó képeslap (OSZK)

13. ábra Fürdőzők a mártélyi strandon az 1920-as években (OSZK)

től, amikortól a strandról készült ábrázolások gyakorisága csökkent, viszont előtérbe került a terület természeti értéként való megjelenítése (14. ábra).

14. ábra Ezen az 1970-es képeslapon már a természeti táj ábrázolása is hangsúlyt kap
(www.vatara.hu)

- d) Az 1990-es évektől napjainkig már nem az üdülési cél az elsődleges motiváció, hanem a természet védelme és az értékek bemutatása. Megéppülnek a tanösvények (5. kép), amelyek további lehetőségeket teremtenek a turisták számára a különleges holtág természeti értékeinek megismerésére.

Következtetések

A több mint 100 évet átfogó elemzés alapján elmondható, hogy a mártélyi holtág tájképe alig változott, megőrizte természetközeli állapotát. Ennek ellenére az egyes korok művészei mást tartottak fontosnak megjeleníteni képeiken. A korai művészek az ember szerepét, tevékenységét gyakran túlértékelték. A holtág természeti értékei miatt mára leginkább az ökoturisztikai hasznosítás vált fontossá, a század elején virágzó strandélet elveszítette jelentőségét. Ugyanakkor Mártély ma is művészeket inspirál, nyaranta számos művész örökíti meg a holtág leglátványosabb részeit.

A turista keresi az „ihletet adó” tájakat. Ma, amikor a modern társadalmakban az utazás egyfajta státusszimbólummá vált és sokak szerint a jó egészség fenntartásához is elengedhetetlen, még inkább felértékelődnek a látványos tájak. A turizmus magába fog-

5. kép A vízi tanösvény a mártélyi holtág déli részén
(fotó: Karancsi Z. 2015)

lalja az álmodozást és a vágyakozást a mindennapi életünktől eltérő tapasztalatok iránt, amelyeket leginkább a média kelt a már említett jelölők formájában. Környezetünk átalakulása miatt az ember egyre távolabb került a természettől, ugyanakkor egyre növekszik az igény az egészséges, természetes tájak iránt, ahol a lélek képes megújulni, feltöltődni. Tehát nemcsak a táj alakul át, hanem a szép tájakra érkező turista is egyfajta átalakuláson, transzformáción esik át az esztétikai élvezet következtében. Természeti környezetünk mellett tehát annak látványa, mint esztétikai érték is egyre fontosabb szerepet tölt be életünkben, aminek megőrzése mindannyiunk feladata. Erre szerettük volna felhívni a figyelmet tanulmányunkkal.

Irodalom

- Balázs J. (szerk.) (1996): *Mártély múltja és jelene: Szemelvények. – Mártélyi Tudósítások, Mártély.*
- Barell, J. (1972): *The idea of landscape and the sense of place. An approach to the poetry of John Clare.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Culler, J. (2012): A turizmus szemiotikája. In: Bódi J.–Pusztai B. (szerk.): *Túl a turista-tekinteten. A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái.* Gondolat Kiadó–PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék–SZTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs–Szeged. pp. 23–40.

- Duhay G. (szerk.) (2003): *Ökoturizmus a védett természeti területeken.* – Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, Budapest.
- Dweikné S. É. (2002): *A Mártélyi Tájvédelmi Körzet: múlt, jelen, jövő.* – Diplomadolgozat. Szegedi Tudományegyetem TTK TEF
- Herczeg M. – Kruzslíc I. (2000): *Mártély.* Száz Magyar Falu Könyvesháza, Budapest.
- Ito N. – Maeda T. – Miyagawa T. – Yoshizawa C. (1980): *Japán művészet.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Karancsi Z. (2014): Vissza a természethez. A tájban rejlő szépség. *Élet és Tudomány* 46. pp. 1446–1448.
- Karancsi Z. (2009): Gondolatok a tájlesztétikáról. In: Tóth Sz. (szerk.) *Új utakon. A Pedagógusképző Kar című konferencia előadásai.* SZTE JGYPK Tudományos és művészeti műhelymunkák. Szeged. pp. 311–317.
- Karancsi Z. – Hann F. (2006): Tájkép a művészetben, művészet a tájban. In: Kiss A. – Mezősi G. – Sümeghy Z. (szerk.): *Táj, környezet és társadalom.* Szegedi Tudományegyetem, Szeged, pp. 335–344.
- Karancsi Z. – Horváth G. – Kiss A. (2009): A képeslap, mint a turizmusmarketing fontos eszköze; tájlesztétikai vizsgálatok a Medves-térség területén. – *Közép-európai Közlemények 4-5.* pp. 219–226.
- Karancsi Z. – Horváth G. – Oláh F. (2008): A környezetet ábrázoló képeslapok szerepének vizsgálata. In: Szabó J. – Demeter G. (szerk.): *Geographia generalis et specialis.* Debrecen. pp. 303–308.
- Karancsi Z. – Kiss A. (2008): Tájlesztétikai vizsgálatok a Medves-térség területén. A táj képi szerepe és a tájképművelés értékelése képeslapokon. In: Csorba P. – Fazekas I. (szerk.): *Tájkutatás – Tájökológia,* Meridián alapítvány, Debrecen. pp. 487–493.
- Kneifel A. (2009): *A tájlesztés és a történeti tájbrázolás kapcsolata és ökoturisztikai fejlesztési lehetőségek Mártély példáján.* Diplomamunka. Szegedi Tudományegyetem.
- Kruzslíc I. (2006): Képzőművészek a mártélyi Tisza-parton. *Tiszatáj* 9. 10. pp. 98–101.
- MacCannell, D. (1976): *The Tourist, A New Theory of the Leisure Class.* Berkeley, University of California Press.
- Miklós P. (1973): *A sárkány szeme. Bevezetés a kínai piktúra ikonográfiájába.* Corvina Kiadó, Budapest.
- Pálfa I. (szerk.) (1994): *Útmutató a holtágak védelméhez és hasznosításához.* Országos Vízügyi Főigazgatóság, Budapest.
- Pálfa I. (szerk.) (2001): *Tiszavölgy holtágai.* Közlekedési és Vízügyi Minisztérium, Budapest, pp. 75–77.
- Sterbetz I. (1976): *Mártélyi Tájvédelmi Körzet.* In: Kopasz, M. (szerk.) *Védett természeti értékeink.* Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. pp. 37–39.
- Urry, J. (2002): A turistatekintet. In: Bódi J. – Pusztai B. (szerk.): *Túl a turistatekinteten. A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái.* Gondolat Kiadó–PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék–SZTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs–Szeged. pp. 41–61.